

bertin

MAHATSERRIKO ALDIZKARIA

Txelu Etxebarria:

«Ez dot adituten zelan izan leiken
abertzalea eta erderaz berba egin»

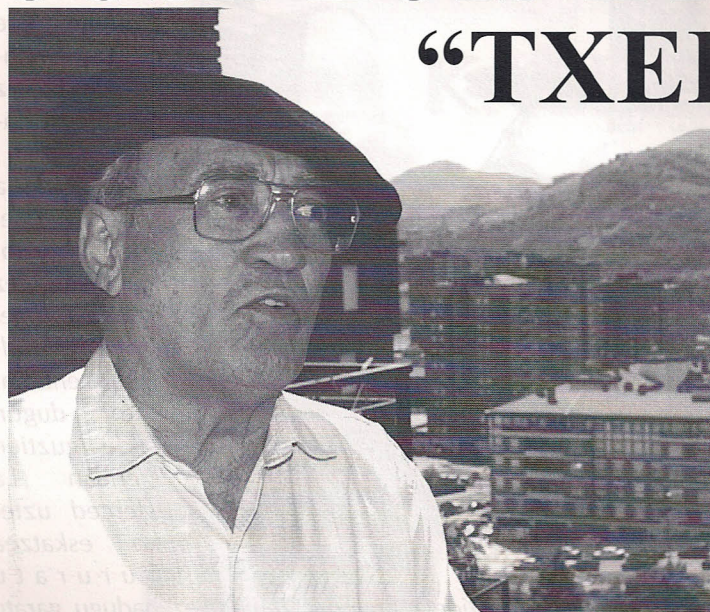

Lege gordailua: BI-85-98

1999ko maiatza. 13. zkia. 125 pzta.

JOSE LUIS ETXEBARRIA

“TXELU”

Jose Luis Etxebarria “Txelu” danaren ganetik eta batez ere Begoñako abertzaletzat hartzen dau bere burua. Oso pertsona ezaguna da euskal folkloreak munduan dantzaria, dantza biltzaile eta irakasle, txistulari, metalezko txistuaren asmatzailea eta atzo arte abesbatza sortzaile eta zuzendari. Txelu, dantzaria dela dinoen arren, gizon polifazetikoa da eta harrotasunez esaten dau autodidakta izan dala bai musika arloan, bai umetan galdutako euskerea berreskuratzen eta hori dana egin dauala gure herriaren alde. Honengatik guztiagatik Txurdiragako Matsorri abesbatzako bere lagunak omenaldi xumea egin gura deitsoe Bagilaren 6an. Bejon deizula Txelu!

⇒ Igor Irastorza

B.: Txelu zu nongoa zara?

Tx.: Ni bertokoa naiz, begoñatarra, eta ez ni bakarrik, nire asabak, birraitaitak,...hemen danok; aitaren aldetik danok gara Begoñakoak. Nire aita izan zan Madariaga txakolinakoa eta nire ama Garate baserrikoa zan, ointxe bota daben goiko baserri horretakoa, Veracruz ikastetxe ondoan egoan baserrikoa izan zan ama eta ni sindikato deritzen etxean jaio nintzen 1925. urtean.

B.: Zelakoa zan umetan ezagutu zenduan Begoña?

Tx.: Garai hartan Begoña dana baserriarra izan zan, baserri betarik egon zan dana, txakolinak eta. Nik hainbat mahats zapalduete nago umetan. Bilbotar guztiak etorten ziran hona txakolinetara, oso ospetsuak izan ziran Begoñako txakolinak, garai haretan ospe handikoak izan ziran eta baserriarrentzako ere txakolina oso garrantzitsua izan zan hortik ateratzen ebelako dirua gero ugazaberi alogera ordainduteko.

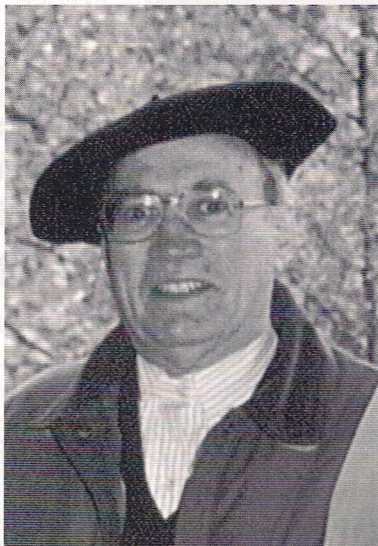
B.: Eta gaur egun baino euskaldunagoa, ezta?

Tx.: Bai, bai garai haretan baserri guztietan egiten zan euskeraz, euskera nagusi zan Begoñan, baina gerra heldu zan eta gerra osteko urteetan dana aldatu zan: euskera debekatu eben, pisuak egiten hasi ziran eta kanpotarrek barre egiten euskuen euskeraz egitearren. Gu

galdu egin neban baina gero urteak berreskuratu egin dot ostabere. Nik herri hau maite dot eta ez dot adituten zelan izan leiken abertzailea eta erderaz berba egin.

B.: Zelakoa izan zan gerra garaia Begoñan, zelan bizi zenduezan gerra garaiko urteak?

Tx.: Nik gerra garaia ondo gogoratzen dot. Ni ume gudaria izan nintzan, gudariakaz ibiltzen nintzan ni Begoña osotik baserretik baserrira eskopetak batzen, ehiza egiteko eskopetak batzen. Halan irabazi behar genduan gerra guk alemanen aurka, ehiza egiteko eskopetakaz. Urte gogorak izan ziran harek, ondino akordaten jataz gudari bat Begoñatik gertu hiltzen ebenean Begoñako batzokian egiten zirean omenaldiak. Gero fatxak sartu zirean Begoñako batzuk igesi egin eben gurdiakaz hemetik Santander aldera eta besteok Begoñako tunelean ezkutatu gintzezan dana amaitu arte. Egun batean, beste mutikoakaz nengoala, jakin genduan Santo Domingon moroak egozela eta haraino joan gintzezan moroak

oso gazteak, umeak gintzezan eta konplexua eta beldurra hartu gendun. Halan joan zan euskera desagertzen Begoñan, neuk ere euskera

“Garai haretan baserri guztietan egiten zan euskeraz, euskera nagusi zan Begoñan, baina gerra heldu zan eta gerra osteko urteetan dana aldatu zan”

ikusten. Urte gogorak izan ziran, bai! Gero gudarien afusilamenduak egon ziran Bilbo osotik eta guk Begoñako eskolatik ikusten genduzan gudariak afusilatzerara eroaten ebezan kotxe zelularrak. Ondo dekot hori burutan.

B.: Zu dantzaria izan zara, noiz eta non hasi zinan dantzan egiten?

Tx.: Sei urte neukazanean, Bigarren errepublikaren garaian, aitzak batzokira eroan ninduan, batzokia sindikato ondoan egoan eta han hasi nintzan dantzak ikasten. Hasieratik gustatu jatan dantzan egitea eta zortzi urtegaraz Euskadiko lehendakaria izango zanari, Jose Antonio Agirreri, aureskua dantzatu neutson bere ezkontza egunean Begoñako basilikan.

B.: Zelakoak izan ziran euskal dantza-taldeen has-tapenak Francoren garaian?

Tx.: Bada Franco garaian ezin zan ezelako talderik sortu eta dana egin behar zan baimendutako erakunde edo taldeen babespean, halan da ze guk "Coral de Bilbao" deritzon horren babespean sortu genduan dantza taldea 1943. urtean. Gero Bilboko Koraletik "Coral del Ensanche"ra joan gintzezan eta handik Errekalderra, Errekaldeko elizara. 1947. urtean Dindirri taldea sortu zan eta Gazte-lerkura, Uribarri-

ra, joan gintzezan Teatro Ayalako zuzendaria zenak babestuta. Han egon nintzan dantzari eta zuzendari. Garai hartako taldeak dantza taldeak baino gehiago ziran, gure herriaren ohiturei eutsi eta frankismoari aurre egiteko guneak ziran. Erresistentzia guneak zirean. Gazte-

Eskuma aldean dagoana Txelu da Lehendakaria izango zan Agirreren ezkontza egunean

lekun adibidez euskera eskolak klandestinoak emoten genduzan.

B.: Baina han zengozala beste taldeak sortzen lagunduten ere ibili zinan, ezta?

Tx.: Bai, Karmeloko Gaztedi taldearen sorreran ere esku hartu neban. 1959. urtean Galdakaoko Andra-Mari ta-ldea sortu zanean zuzendaria izan nintzan, Axangizen bere bai,...leku askotan ibili nintzan sortzen zirean taldeei lagunduten.

B.: Dantzari ezeze dantza biltzaile eta irakaslea ere izan zinan?

Tx.: Bai, beti egon naz oso kezkatuta Euskal Herriko kulturagaz eta herriz herri, batzutan baserri baserri ere, joaten nintzan Bizkaiko dantzak eta batzen. 1969. urtean "Danzas vizcaínas" ize-neko liburua idatzi neban. Bizkaiko dantzak era-kusten ibili nintzan Euskal Herri osoko dantza talderi, beno Iparraldera ezin izan nintzan egundo bere joan baimenik emon ez eustielako. Tuteratik eta Iruñetik ere deitu eusten Bizkaiko dantzak irakastera joan neiten. Iruñean adibidez Udalekoa zan *Duguna* taldekoeri irakatsi neutsezan Bizkaiko dantzak.

B.: Iruñeko Duguna taldeari irakasten zengozala gauza bitxi bat gertatu jatzun, ezta?

Tx.: Bai nik pena handia neukan ezin izan nintzalako egundo ere Iparraldera joan dantzan egitera eta orduan Iruñean nengoala Dugu-

"Zortzi urtegaraz Euskadiko lehendakaria izango zanari, Jose Antonio Agirreri, aureskua dantzatu neutson bere ezkontza egunean Begoñako basilikan"

jo ta ke
Otxarkoaga
euskaldundu arte!
Pa... Yak baditu alternatibak
demokratikoak noski!!

na taldekoak eurakaz Donibane Lohitzunera joaten gonbidatu euskuen emaztea eta biok. Guk orduan, paperik eta ez genduala esan geuntzen, harek ez zala behar erantzun eta eurakaz joan gintzezan Donibane Lohitzunera autobusean. Dantzaldia frontoian izan zan eta Duguna taldeagaz batera Donibane Lohitzuneko taldeak egin eban dantza. Honek ikurrinagaz urten eben -pentsa egizu zer zan ha guretzat- eta *agintariena* dantza egin ebenean eta dantzariak ikurrinaren azpian makurtu ziran emaztea eta biok negarrez hasi gintzezan hunkituta. Hori ikusita frontoian egoazan gizon batzuk hurbildu jakuzan eta hain emozionatuta gengoanez ea nongoak gintzezan itaundu euskuen, eurakaz berba egin ta ostean joan egin zirean eta handik minutu batzuetara ostabere etorri zirean eta ea Jose Antonio Agirre Lehendakaria ezagutu gura gendun itaundu euskuen.

B.: Orduan zer egin zenduen?

Tx.: Zer egin gendun? Ba Duguna taldeko fatxak konturatu barik Agirre Lehendakaria ikusten joan, jakina. Bere etxean egon gintzezan, oso ondo portatu zan geugaz eta nik bere ezkontza egunean aureskua dantzatu

neutsola esan neutsanean bera harrituta geratu zan. Egundo ere ez dogu ahaztuko emazteak eta biok egun hori. Handik urtebetera edo hil egin zan, 1960. urtean.

B.: Euskal folkloreak munduan arlo gehienak jorratu dozuz dantzari ezeze Txistularia ere zarelako

Tx.: Bai, ni dantzan ibiltzen nintzanez txistua jotzen ikasi gura neban orduan Boni txistulariari itaundu

neutsen eta bere azalpenak entzun eta ostean nire kabuz ikasi neban musika eta txistua jotzen, gauza biak batera.

B.: Eta metalezko txistua asmatu ere egin zenduan, zelan jazo zan hori?

Tx.: Txistu tradizionala kanpoa gogor baina barnea bigun deuken egurrakaz (kereza eta ezpela adibidez) egiten izan da betidanik.

bera eukan mutur batetik bestera, ez zan konikoa bertokoen modukoa; orduan niri bururatu jatan neuk ere egin neinkeela txistu borobila. Halan egin neban, fabrikara joan, metalezko hodi bat hartu eta metalezko txistua sortu neban. Txistu borobil honek txistu tradizionalak daukon moduko soinua eukan. Gero plastikozkoak ere egin neban. Gaur egungo txistuak pasta berezi batez egiten dabez eta konikoak izaten jarraiten dabe txistu tradizionalak bezala.

B.: Nekaezina zarelara emoten dau, zertan zabilta orain?

Tx.: 1987. urtean Garaizarko Matso-riak abesbatza sortu gendun eta horretan ibili naz zuzendari orain gitxi arte. Zuzendaritza utzi behar izan dot partiturak irakurtzeko ikusmen arazoak dodazelako, dana dala oraindino laguntzen deu.tset.

Geroago Gineako ebano arbolaren egurrakaz egiten hasi zan eta horregaitik ordutik, baltzak dira txistuak. Txistuak, gainera, kono itxura dauko horregaitik da gatza fabrikatzeko. Ni sarritan ibili nintzan txistu bat egin gurean baina oso gatza egiten jatan. Egund batean Plaza Barriko tabernetan Bonigaz poteoan nengoala, lagun batek Ibizatik ekarritako egurrezko txistu luze eta borobila erakutsi eustan, Ha txistua lodiera ber-